

A. Seržputovskis su kaimo moterimis ir merginomis. 1909 m. Vilniaus gub. Trakų aps. Marcinkonių k. Iš Aleksandro Seržputovskio ekspedicijos 1909 m.

Paroda „Senoji Lietuva“

EXHIBITION „OLD LITHUANIA“

Dr. Elvyda LAZAUSKAITĖ

The publication introduces to the exhibition “Old Lithuania” opened on 17 September 2009 in the National Museum of Lithuania. The exhibition was a continuation of the exhibition cycle “Lithuanica in foreign repositories” and introduced to the Lithuanian ethnographic collection kept in the Russian Museum of Ethnography. The Lithuanian collection in the Russian Museum of Ethnography has 2 428 exhibits, the rich of fund of iconographic and descriptive material. The historiography of the Lithuanian ethnic culture says that the first introduction of Lithuanians to other nations was during the world’s fair Exposition Universelle held in Paris in 1900. The First Exhibition of Ethnography of the Nations of the Russian Empire held some years earlier, in 1867, is not mentioned.

The exhibition arranged by the National Museum of Lithuania and the Russian Museum of Ethnography showed 63 exhibits and 50 photographs kept in the Russian Museum of Ethnography. The visitors were introduced to the presentation of the Lithuanian traditional culture at the First Exhibition of Ethnography of the Nations of the Russian Empire held in Moscow in 1867 and the history of collections of the Lithuanian ethnographic material formed on the basis of its exhibits in the Russian Museum of Ethnography in Sankt Petersburg.

Dr. Elvyda LAZAUSKAITĖ

2009 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidaryta paroda „Senoji Lietuva“. Paroda „Senoji Lietuva“ pratęsė parodų ciklą „Lituanistika užsienio šalių saugyklose“, supažindino su Rusijos etnografijos muziejuje sukaupta lietuvių etnografijos kolekcija. Rusijos etnografijos muziejaus lietuviškoje kolekcijoje saugomi 2 428 eksponatai, gausus ikonografinės ir aprašomosios medžiagos fondas.

Parodos „Senoji Lietuva“ atidarymas. Iš kairės: Rusijos ambasadorius Lietuvoje Vladimiras Čchikvadžė, Lietuvos Respublikos kultūros ministras Remigijus Vilkaitis, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Rusijos etnografijos muziejaus direktorius Vladimiras Grusmanas. Kęstučio Stoškaus nuotr.

Adomo Višinsko sodyba
Kauno gub. Šiaulių v. Ušnėnų k.
Iš Eduardo Volterio ekspedicijos 1912 m.

Lietuvių etninės kultūros istoriografijoje yra tapę įprasta pirmuoju lietuvių prisistatymu kitoms tautoms laikyti 1900 metais vykusių Pasaulinę Paryžiaus parodą. Gerokai anksčiau – 1867 metais – Maskvoje surengta Pirmoji Rusijos imperijos tautų etnografijos paroda neminama.

2009 metų rudenį Lietuvos nacionalinio ir Rusijos valstybinio etnografijos muziejų parengtoje parodoje ir kataloge „Senoji Lietuva“ Lietuvos visuomenė buvo supažindinama su lietuvių tradicinės kultūros pristatymu 1867 metais Maskvoje, Pirmojoje Rusijos imperijos tautų etnografijos parodoje, ir jos eksponatų pagrindu suformuotų lietuvių etnografinės medžiagos kolekcijų istorija Rusijos valstybiniame etnografijos muziejuje Sankt Peterburge.

Idėją suorganizuoti Rusijos imperijoje gyvenančių tautų etnografijos parodą iškėlė Rusijoje veikusi Gamtotyros, antropologijos ir etnografijos mėgėjų draugija. Ją subrandino XIX amžiaus viduryje kilęs visuomenės susidomėjimas prie Rusijos imperijos prijungtų tautų kultūra. 1865 metais iš visuomenės veikėjų ir Maskvos universiteto mokslininkų buvo sudarytas parodos organizavimo komitetas. Parodos iniciatorius Maskvos universiteto prof. Anatolijus Bogdanovas parengė Eksponatų rinkimo programą. Dar tais pačiais metais programa su nurodymais, kaip atrinkti parodai tipiškus, konkrečioje teritorijoje paplitusius ir aiškiai paskirtį turinčius eksponatus, išsiuntinėta po visą Rusiją.

Lietuvoje į parodos organizacinio komiteto raginimą atsiliepę visuomenės atstovai, tarnautojai, politikos bei valstybės veikėjai surinko ir nusiuntė į Maskvą 167 eksponatus. Daugiausia tarp jų buvo valstiečių drabužių, buities, namų apyvokos reikmenų, muzikos instrumentų, šventųjų skulptūrėlių. Lietuvių valstiečių sodybas vaizdavo maketai su gyvenamaisiais ir ūkiniais trobesiais, aptvarais, gėlių darželiais. Iš surinktų drabužių buvo sukomplektuota 13 lietuviškų tautinių kostiumų iš Kauno, Vilniaus, Suvalkų gubernijų. Tarp 21 eksponato,

Manekenas šventiniais vyro drabužiais. XIX a. 9 deš. Suvalkų gub., Marijampolė. Torvaldo Mitreiterio nuotr.

Manekėnų moteriškais ir vaikiškais tautiniais drabužiais grupė. XIX a. 9 deš. Torvaldo Mitreiterio nuotr.

kuriuos padovanojo muziejininkas grafas Eustachijus Tiškevičius, buvo unikalios 1797 metais iš karklo padarytos kanklės. Parodoje eksponuotose Jaroslavo Bžozovskio, Aleksandro Vladislavo Strauso, Napoleono Okolovo nuotraukose užfiksuoti to laiko drabužiais apsi- rengę lietuviai.

Po 142 metų Vilniuje surengtoje parodoje „Senoji Lietuva“ parodyta tik dalis vertingiausių eksponatų, nes ir išsaugota jų tik dalis. Kai kuriuos Pirmojoje parodoje rodytus tautinius kostiumus jau teprimena spalvotos Daškovo etnografijos muziejaus fotografo Torvaldo Mitreiterio nuotraukos, kuriose užfiksuoti manekėnai – vyras su kanklėmis, verpėja prie ratelio, moterys su kūdikiu.

Pasibaigus parodai, dauguma lietuviškų eksponatų pateko į Maskvos viešojo ir Rumiancevo muziejų kolekcijas – Vasilijaus Daškovo etnografijos rinkinį. Rumiancevo muziejuje jie buvo saugomi iki 1924 metų, o vėliau perduoti Tautotyros muziejui, iš kur 1948 metais pateko į Valstybinį SSRS tautų etnografijos, dabar – Rusijos etnografijos muziejų Sankt Peterburge. Jame medžiaga buvo pildoma 1867–1914 metais veikusio Rusijos geografijos draugijos Šiaurės vakarų skyriaus ir Rusijos Mokslų akademijos mokslininkų iniciatyva.

Lietuvių etnografinės medžiagos rinkimo bei tradicinės kultūros tyrinėjimo pradininkais laikomi Aleksandras Seržputovskis ir Eduardas Volteris.

Aleksandras Seržputovskis 1909–1912 metais fiksavo lietuvių valstiečių (dzūkų ir aukštaičių) tradicinę gyvenseną Švenčionių, Varėnos, Ignalinos apylinkių kaimuose. Marcinkonių kaimo valstiečių gyvensenos tyrinėjimas iki šiol laikomas konkrečios vietos istorinio-etnografinio tyrimo pavyzdžiu – surinkti eksponatai apibūdina XIX–XX amžiaus pradžios valstiečių ūkinę veiklą, ūkio darbus, amatus, namų apyvokos daiktus, aprangą, darbo įrankius. 1909 metais ilgalaikėje ekspedicijoje Vilniaus gubernijos Švenčionių apskrityje Seržputovskis surinko 449 eksponatus (išlikę tėra 379) ir nufotografavo apie 200 nuotraukų.

Etnografinių ekspedicijų Lietuvoje geografines ribas išplėtė Peterburgo universiteto profesorius Eduardas Volteris, pirma kartą į Lietuvą

atvykęs dar XIX amžiaus pabaigoje. Supratęs, kad būtina imtis nuoseklių tęstinių tradicinės kultūros tyrimų, jis ne tik rinko eksponatus ir nuotraukas, bet ir užrašinėjo tautosaką, domėjosi mitologija, raštinijos istorija, archeologijos paminklais. Lietuvišką kolekciją Volteris papildė 1909–1912 metais Vilniaus, Suvalkų, Kauno gubernijose ir Mažojoje Lietuvoje surinktomis liaudiškoms medžio skulptūromis, muzikos instrumentais, drabužiais, juostomis – iš viso 490 eksponatų (šiuo metu Rusijos etnografijos muziejuje išlikę 449 daiktai) ir 189 nuotraukomis. Bendrai eksponatai ir nuotraukos sudarė 14 kolekcijų. Negalima nepaminti Volterio kolekcijoje esančių Mažosios Lietuvos tyrinėtojo ir kovotojo už lietuvių Eduardo Gizevijaus 10 paveikslų nuotraukų, kurios yra vienintelis liudininkas per Antrąjį pasaulinį karą Karaliaučiaus universitete sudegusių 150 Gizevijaus tapytų paveikslų.

Ilgainiui suvokęs, kad vienas dirbdamas daug nenuveiks, Volteris sukūrė platų medžiagos rinkėjų korespondentų tinklą. Jo pagalbininkai renkanti eksponatus buvo Juozas Rimša iš Pilviškių, Juozas Žiogas, Ignas Končius ir kiti XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje Peterburge studijavę lietuviai, kuriuos jų profesoriai paskatindavo domėtis savo liaudiškąja kultūra. Volterio paskaitų XX amžiaus pradžioje klausė Sankt Peterburge fiziką studijavęs Ignas Končius. Jei ne Volteris, dabar gal ir neturėtume beveik 3 200 žemaitiškų kopyltėlių, kopyltstulpių nuotraukų, kurias padarė po Žemaitiją su savo fotoaparatu važinėdamas Končius. Memorialiniai paminklai jam buvo įdomiausi, nors yra išlikusių ir bendresnio pobūdžio kaimo vaizdų, gražių gamtovaizdžių, ūkininkų sodybų.

Lietuvos nacionalinio muziejaus parodoje „Senoji Lietuva“ buvo eksponuota Rusijos etnografijos muziejuje saugomi 63 eksponatai ir 50 nuotraukų, darytų Seržputovskio, Volterio ir jo pagalbininkų. Pirmą kartą eksponuotos visos 10 Gizevijaus paveikslų nuotraukų. Atskirai rusų ir lietuvių kalbomis išleistame kataloge „Senoji Lietuva“ publikuojama per pustrėčio šimto nuotraukų, iliustruojančių lietuvių etninės kultūros pristatymą Rusijos etnografijos muziejaus rengiamose parodose Rusijoje ir pasaulyje bei papildančių išsamius

Kopyltėlė ir Jėzaus Kristaus atvaizdas su įžadų juostomis.
Kauno gub. Telšių aps., Plungė. Igno Končiaus nuotr.
Iš Eduardo Volterio ekspedicijos 1912 m.

muzejaus darbuotojų straipsnius apie lietuviškų kolekcijų formavimo istoriją. Straipsniuose apžvelgiama viso lietuviškojo rinkinio istorija ir lietuvių liaudies kultūros pristatymas Pirmojoje Rusijos etnografijos parodoje, atskirai supažindinama su lietuviškų muzikos instrumentų, juostų, ikonografijos, iliustracijų, knygų fondais ir archyvu, pateikiama lituanistinių leidinių bibliografija. Skyriuje „Rinkėjai ir tyrinėtojai“ supažindinama su lituanistines kolekcijas formavusių asmenų gyvenimu ir veikla. ■

Grupė moterų tautiniais drabužiais
Mažoji Lietuva, Dovilų k. netoli Klaipėdos
Iš Eduardo Volterio ekspedicijos 1912 m.